

korszak” a *Nyugat* agóniája után a *Magyar Csillag* tevékenysége. Általa áll helyre a magyar irodalom urbánus-népies állellentékekkel szabdalt egysége. Csökkentenék értékét, ha pusztán „hattyúdalként”, „utójátékként” ábrázolnánk. Az Illyés szerkesztette lap a szellemi ellenállás központja, igazi műhely, „eszményi köztársaság”. Béla-di helyesen pontosítja a „szekértábor” metaforikus jelentését: több mint védekezés, a jövő előkészítése is! A babitsi klasszicizmus és a népi irodalomszemlélet szintézise, szociográfia és nemzetkarakterológia egyensúlya, a kritika felnövekedése. A *Magyar Csillag*; nehéz időben a szellem tisztaságának megmentése.

A tanulmánykötet másik újsága a *Nyugat* kapcsolatrendszerének föltárása. Érvényes-e a folyóiratra a megkésettség, a XIX. századiság legendája? E témában elsősorban Láng Gusztáv írása tartalmaz megkerülhetetlen eredményeket. Igazolja, hogy a *Nyugat* szimbolizmusa közelebb áll az avantgarde szellemiségéhez, mint a nyugat-európai, sőt: hasonló szerepet tölt be a magyar lírában, mint másutt az izmusok költészete. E hipotézist támasztja alá Rába György, midőn Babits objektív lírájának és Eliot álarcos verseinek párhuzamát megfogalmazza, s ars poéticájában James pszichológiájának és Bergson ismeretelméletének ihletését fölismeri. Továbbá Karátson Endre, aki Ady szimbolizmusát — hangsúlyozván, hogy ő a szimbolizmust nem csupán adaptálja, hanem „az élet dinamikus nyelvére” fordítja le — megkülönbözteti a franciákétól, a Baudelaire—Verlaine—Mallarmé típusútól. Hasonlóképpen úttörő jelentőségű — a Nyugat és a világirodalom tárgykörében — Kántor Lajos tanulmánya. A folyóirat kelet-európai tájékozódásának problémáját vizsgálja: hogyan ítéli meg a kisebbségi irodalom létállapotát, a transzilvánizmus programját, milyen képet rajzol a szomszédnépek kultúrájáról. Megállapításait adatszerűen egészíti ki Rákos Péter, Karol Tomiš és Vujicsics D. Sztoján komparatistikai közlése.

A tanulmányantológiában persze nemcsak dicsérni-, de vitatnivaló is akad bőven. Mintha még mindig túlságosan retusált képet adna a *Nyugat* arculatáról. Alig esik szó a folyóirat válságairól, bizonytalanságairól, nehéz helyzetben meg-megtorpanásáról. Így például arról, miképp következhetett be az 1914-es háborús szám világnézeti megingása, vagy olyan alkotók, mint Móricz, József Attila és mások kívülrekedése. Továbbá megkerüli, válasz nélkül hagyja a *Nyugat*-ból kimaradt vagy vele idegenkedő írók — nem is teljesen alaptalan — bírálatát, Szabó Dezsőtől Kaszák Lajosig, Németh Lászlótól Szabó Lőrincig. Nem derül ki világosan, hogy a *Nyugat* képtelen lett volna a heroizmusra, ami a *Magyar Csillagnak* megadatott. Ezzel együtt azonban a kötet a merevségéből oldódó, szemléletében és módszereiben egyre hitelesebbé és érzékenyebbé váló újabb magyar irodalomtudomány jelentős és iránymutató teljesítménye. (*Mégis győztes, mégis új és magyar. Akadémiai.*)

GREZSA FERENC

Újraolvasva Simon István verseit

Megvárhatnánk talán Simon István születésének vagy korai halálának valamelyik kerek évfordulóját, mégis a költőre emlékezés legméltóbb alkalmá verseinek újbóli megjelenése. Az egész lírikusi pályát végigpásztázó válogatás és összerendezés munkáját még maga Simon István végezte, aztán kényszerűen posztumusz könyv lett 1976-ban legteljesebb versgyűjteménye. Nehéz erre nem meghatódottság nélkül gondolni még most is, mikor a kötet anyaga minden változtatás nélkül a 30 év sorozat népszerű formájában ismét napvilágot látott (*Gyönyörű terhem*, 1979). Másfajta, inkább szívet melengető érzés lesz az emberen úrrá, hogy ugyanekkor alkalmá van kézbe venni a jövő versbarátai, a gyermekek számára élvezhető és értelmezhető

Simon-költemények kis könyvét is (*A sümegi vadgesztenyék*, 1979). Kérdés viszont, föltétlenül jót tettünk-e a poétai életmű hosszabb távú népszerűsítéséért azzal, hogy mindezek sarkában nagy gyorsan megjelent egy másik válogatás, igaz, méltó helyen, a Magyar Irodalom Gyöngyszemei sorozatban (*Simon István válogatott versei*, 1980).

A Balaton-felvidéki kis falu és a nagyvilág közé feszülő életpályára, erre az önmagában is jelképes ívre a magyar irodalom ismert „mecénása”, a szegényparaszti sors irányította a költő Simon Istvánt. Ebben az oly sokaknál ismételhető tényben viszont van egy jellemző momentum: az időpont. A felszabadulás után a negyvenes évek második, jobbik fele ez — a „fényes szelek” kora. Tehetségek egész raja indult a vidékről a fővárosba, most már nem szerencsét próbálni, hanem reális történelmi erőpróbára. Az időnek előtte eltávozott B. Nagy László elmélkedett erről szépen: Simon István, Juhász Ferenc, Nagy László, „mint a mesebeli három fiak” rugaszkodtak neki a maguk, egymástól ugyan szétváló, de egyazon származású, sőt közös origójú útjukon. Vándortarisznyájukban a hamuban sült pogácsa mellett mindnyájuknak ott volt a kétkezi plebejus ősök ezeréves elszámolnivalója.

A háborút, a hadifogságot is megjárt fiatalember-Simonnak biztató, de egyben szorító ez az elkötelezettség, s az marad mindvégig. Bazsi, a szülőfalu és környéke, a maga természeti adottságaival és emberi karaktereivel, mindig is fontos a költőnek. Az itteni poétai lehetőségeket akár egy egész életre, akár egy teljes életműre elegendő alkotói ihletnek tartja. Még Reismann János szép fotóinak az alkalmát is megragadja, hogy erről valljon (*Bakony*, 1973). S talán csak Móricz volt az, aki ilyen tudatosan és belső szükségletből visszajárt újból és újból megmerítkezni a plebejus indulat igazságaiban, a népi önrész rejtelmeiben. Simon István sohasem feledkezett meg arról, hogy a gyalogútról indult a világba, hogy egyik későbbi prózai gyűjteményének jelképes címét idézzük (*Gyalogútról a világba*, 1970). Küldetéstudata folyvást izgalomban tartotta társadalmi-történelmi-erkölcsi érzékenységét. A paraszti közösségekkel versben is átéli örömei, gondjai, kétségei tudományos apparátusú szociológiai tanulmányok és szociográfiák egész sorát helyettesítették és pótolták is a maguk idején. Több volt ő mint egyszerű tanú, ahogy egyik korai verskötetének címében ígérte (*Tanú vagyok*, 1950). Gondoljunk csak a többi között olyan költeményeire, mint a *Zeng a fűrészes*, vagy *Az a nehéz*, s nézzük meg alattuk a dátumot is, 1951 és 1953!

Simon István intenzív természetélménye nemcsak kerete lírájának, hanem tartalma is, mint a parasztembernek mindennapi realitása, félelme és öröme az időjárás, a vetés, a kert, a jószág. De költői szárnyalását nem egy alkalommal némileg meg is köti, hogy a természet a saját életét éli költeményeiben. Kötelességérzetén csüggyve nemegyszer vissza is fogják a társadalmi valóság, az átalakuló falusi létforma közhelyei. Mai versolvasói tudatunkban mégis az teszi Simon Istvánt nagygyá, hogy képes átlépni önnön határait: a familiáris téma az életformaváltás példájává nemesül, s szülőföldje parasztjai, iparosai egyetemes emberi gondokat hordoznak. A költő nem esik sem a panteista szemlélet, sem az impresszionisztikus tündöklés csapdájába. Lírai életanyagának köznapi jellege az érzékeny megfigyelő belső sajátja és a valósághoz kötött rendkívül gazdag képiség.

Közérthetőnek maradni, okvetlenül — ez is parancsolóan hozzátartozott Simon István elkötelezettségéhez. Költészetének realizmusát, magyaros-hangsúlyos verselését összevethetnénk a pályatársak másfajta teljesítményeivel, igazságosabbak leszünk azonban mindnyájukhoz, ha önnön vállalásaik eredményességét mérjük. Megkockáztatjuk ugyanis a föltevést, hogy Simon István Petőfihez kötődése nem az egykor divatos jelszón múltott, Petőfi otthonról került az ő lobogójára. Simon falusi-kisparaszti környezetében is épp oly természetes hagyomány lehetett a 48-as emlékezőzés, a magyar szabadságharcos nonkonformizmus szelleme, mint Vajda Jánosnál, Juhász Gyulánál, Erdélyi Józsefnél, Illyés Gyulánál, hogy felsoroljuk mindazokat a lírikusokat, akik közvetlen hatását nála még emlegetni szokták. De persze hogy olvasta ő József Attila szegényember-verseit is! Simon István viszont megértette a magyar progresszivitás azon kivételes helyzetét, amikor nemcsak a forradalmi lobo-

gással, hanem a győzelemmel, annak eredményeivel ugyancsak azonosulni kell. Innen a sok idill, derűs harmónia, megannyi kedves zsánerfigura és egészséges életszerelm költészetében. És ezért a munka apoteózisa is mindenütt verssoraiban. Olvassuk csak újra a költő *A munka azért készül* című lírai remekét!

Simon István poézisének intellektuális-érzelmi horizontja bizonyos sávokban a hazai vidékkel lehatárolódni tetszik. Igaz, az ilyesfajta provincializmusból is nőtt már ki világirodalmi teljesítmény. A költő azonban másképp érezte az „egyhúrúság” veszélyét, s tudatosan nyitott a nagyvilág felé. Két formában is.

Először is mint kulturális delegációk tagjának lehetősége volt számos távoli országba eljutnia, a szülőföldtől keletre és nyugatra egyaránt vezetnek a fölfedező utak. Kínai, vietnami, koreai utazásainak verselményeit külön is megjelentette (*A Jangce vitorláit*, 1959). Űtirajz formájában láttak napvilágot afrikai és latin-amerikai impressziói (*Forró égöv alatt*, 1969). Külön öröm elolvasni az *Asszuán fecskéi* című költeményét. Azonban nem is az utazási benyomások itt a lényegesek, hanem az, amit mentalitásban hozott haza: az egzotikus külsőségek alatt és mögött a társadalmi feszültségekre figyelt, az emberekre, a közösségi akaratra. Miként nemes hazafisága és internacionalizmusa egyazon forrásból táplálkozott, az alkotáslélektani indítékok most is ugyanarról az indulatról fakadtak. Vagyis: a diszkrimináció iránti érzékenysége, a nyomorúsággal, kiszolgáltatottsággal szembeni kérélelhetetlensége, a hazai és nemzetközi viszonylatok alakulása fordítja figyelmét a szabadságra, felszabadulásra vágyó népek sorsa felé.

Másodsor az arra kell figyelnünk, hogy az ötvenes-hatvanas évek fordulója után egyre inkább fölfokozódik Simon István belső igényessége. Poétai érzékenysége mind nagyobb költői teret igényelt, s a világlíra hagyományosan nagy kétségei, vívódásai felé igyekezett tájékozódni. Igaz, ő elődeinél és kortársainál jóval kisebb intenzitással engedi át magán a világirodalom szellemiségét, kevésbé is foglalkozott ennek a tolmácsolásával. Önálló versfordítói gyűjteményt nem adott ki, bár mind a klasszikus, mind a modern orosz, német, osztrák költészet magyar közvetítésében vannak szép pillanatai. Így többek között Heine, illetve Nyekraszov, Nyikitin fordításában voltak kisebb-nagyobb vállalásai. Ezeknél azonban sikeresebb az ötvenes évek legvégén a kortárs morvaországi Louis Fűrnberg, vagy a valamivel idősebb cseh Jozef Hora teljesebb igényű hazai bemutatása.

Mindenkor a népszerű költők közé tartozott Simon István. Az irodalmi közélet sem volt szűk markú a megbízatásokkal, feladatokkal, a kritika pedig meglehetősen bőven mérte az elismeréseket. Lírikusi fejlődésében talán csak egy rövidebb periódus, az 1956 utáni esztendőket szokták visszaesésnek minősíteni, mondván, hogy ez volt a leegyszerűsített reflexiók, a jegyzetszintű poétai megnyilatkozások válságának. Nyilvánvalóan érezte ő maga is alkotói problémáit! Nem véletlen, hogy a már említett világirodalmi tájékozódása ennek az időszaknak a végére esik, s ekkor kezdenek sokasodni lírai önleltételei, a saját teljesítményeivel való szembenézései is. Jellemző, hogy ilyen önelemző és ars poética igényű költemény került 1959-ből a posztumusz kötet címlapjára is: *Gyönyörű terhem*. Garai Gábor, a költőbarát, aki többször és szeretettel írt róla, pontosan látja ennek a versnek az értékét: „... önmagának, költői programjának és közemberi életvitelének megfelejtése egyszerre”. Simon István tisztában volt vele, hogy a költészet az alkotót körülvevő világ, társadalom ingerhatásaira reagál, „hogy a régi felfedezéseket a maga új észrevételeivel gyarapítsa, hozzáragassza a tegnapi ismereteinkhez a jelenkor lényeges új ismérveit. Kolombuszi út ez, a szél hajtja a vitorlát, de a hajósnak, aki a megsejtett új út felfedezésére indult, az irányt magának kell meghatároznia, s az a szerencsés, aki közben új világrészt is felfedez, jelen esetben a költészet számára” — írta Simon István invenciózusan tanulmánykötetének egyik fejtegetésében (*A virágfa árnyékában*, 1964).

Simon Istvánnál a hatvanas-hetvenes években a korábbi spontán versfakadás tudatosan visszafogottabb lett. Az életképszerű költői jelenetézést felváltja egyfajta bölcs szemlélődés, a filozofikus hajlandóság kiteljesedése. Egyre inkább foglalkoz-

tatja az időélmény, s ezen belül kimondva-kimondatlanul nagy nála az elmúlástudat reveláló hatása. Látszólag alkotáslélektani ellentmondás ez: a halálfélelem legyőzése hozza létre a gondolati-érzelmi nyersanyagból a legszabályosabb reneszánsz versszerkezeteket. Simon Istvánnak volt alkotói bátorsága a szonettforma szorításában próbára tenni gondolatait! Simon István lírai életművének kvintesszenciája található rapszódiainak szonettciklusaiban: *Rapszódia az időről*, *Nyárvégi rapszódia*, *Téli rapszódia*. A fölindult lelkiállapot szaggatott, tehát rapszodikus gondolatmenete itt nem a szokott romantikus kötetlenségbe csap át, hanem a belső szenvedély tisztasága formai fegyelmet is parancsol.

Sokat elmondtunk, megannyit talán el is hallgattunk Simon Istvánról élete tragikusan rövid negyvenkilenc esztendeje alatt. Munkásságának újabb és újabb kiadása ismételt perújrafelvetél. Több vonatkozásban is az, de kettőben mindenképp: az alkotói indulatok újfent szembesülnek a történelemmel, az irodalmi értéktudat pedig megint csak számba kényszerül venni lírai megnyilvánulásainak sajátosan újratermelő szellemi-politikai-esztétikai izgalmait. Simon István tudniillik megvalósítja mindazt, amit az iskolában a közéleti-politikus költőtípusként emlegetnek, s jóval több is ennél a sémánál, hiszen mindig belső emberi lendületből kaptak tempót és hitelességet versei. Egyaránt mondhatjuk rá, hogy az ötvenes, a hatvanas, a hetvenes évek jellegzetes magyar lírikusszemélyisége, mert dinamikus korunkban többször is képes volt megújulni, s gondolatrendszere ma is érvényes. Lírai szívdobbanásai napjainkban is inspiratív erővel hatnak a nagyközönségre, elsőképpen az ifjúságra. Becsülnünk és értékelnünk kell azt a nosztalgiát, amely változatlanul szorosán fűz hozzá bennünket. Ez persze egy pillanatig sem jelentheti, hogy az irodalomtörténetnek ne lenne számvetése életművével, személyiségének nagyszerűségével, egyéniségének szeretetreméltóságával.

BORBÉLY SÁNDOR

Takáts Gyula: Polgárjelöltek — Színház az „Ezüst Kancsó”-ban

A két regényt időben tizenkét év választja el egymástól. Együttes megjelentetésüket az indokolta, hogy mindkettő kritikáját adja a kisvárosi kispolgáriságnak. Közös keretük és anyaguk a „komplett” kisváros. Irodalmunkban sokat és sokszor írtak már erről, de Takáts műveiben mégsem ismétlődik semmi a korábbiakból. Az elsőnek már a címe is jelzi az eredeti nézőpontot; Takáts látta meg, hogy a két világháború közötti polgáraink csak „polgárjelöltek”, s hogy ebből a felemás helyzetből következően a nyugati irodalmakban ismert típus ki sem alakulhatott. Korábban ebben vagy tragédiát, vagy komédiát láttak. Takáts viszont egyiket sem kereste, mégcsak nem is szatirizált, hanem metsző művészi pontossággal a mélyebb valóságot fedte fel, kihozta a helyzet valódi jelentéstartalmát: a *tragikomikumot*.

Két oldalról közelítette meg alakjait. Egyikről bemutatja a kispolgáriság legsajátságosabb tüneteit, a másíkról pedig az ennek következményeként „teremtett” léggört. A polgárjelöltek egy álmos somogyi kisváros lakói, akiknek van ugyan tisztes polgári foglalkozásuk, de a megelőző paraszti lét vonásaitól nem tudták (vagy nem akartak?) megszabadulni. A foglalkozási képlet ekként felemás; már nem teljesen falusi, hiszen van kereskedő, iparos munkájuk, de az utóbbiak mégsem illenek teljesen rájuk, mert nem találták meg bennük a szépséget, a megelégedettség forrását. A *lényeg*et tekintve nem polgárok, de a külsőségeket, a felfelé törekvő rang- és címkörságot már megtanulták.